

Борко Т.М., кандидат педагогічних наук
Відокремлений підрозділ «Миколаївська філія Київського національного
університету культури і мистецтв»
e-mail: borkosha@mail.ru

**НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ КАФЕДР
ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У
ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ**

***Резюме.** У статті проаналізовано науково-педагогічну діяльність кафедр документознавства та інформаційних систем у формуванні професійної компетентності майбутніх фахівців.*

***Ключові слова:** документознавство та інформаційні системи, вища документознавча освіта, професійна компетентність, підготовка фахівців.*

***Резюме.** В статье проанализирована научно-педагогическая деятельность кафедр документоведения и информационных систем в формировании профессиональной компетентности будущих специалистов.*

***Ключевые слова:** документоведение и информационные системы, высшее документоведческое образование, профессиональная компетентность, подготовка специалистов.*

***Summary.** The article deals with scientific-and-pedagogical activities of records management and informational systems chairs as for future specialists' professional competence formation.*

***Key words:** records' management and informational systems, higher records management education, professional competence, the training of specialists.*

Інформаційна діяльність та робота з документами охоплюють сьогодні практично всі сфери науково-практичної діяльності та є найважливішою складовою інформаційного суспільства щодо створення, обробки, пошуку, передачі, зберігання інформації за допомогою новітніх технологій. У всьому світі вдосконалення системи документообігу визнано як один з найпріоритетніших напрямів розвитку науково-технічного прогресу.

Формування сучасної системи документаційного забезпечення сфери державного управління та підготовки фахівців відповідного

профілю в Україні відбувалось в руслі загальних історичних процесів розвитку нашої держави. Початок підготовки фахівців для сфери документаційного забезпечення державного управління було покладено в 60-х роках ХХ ст. та здійснювалася на базі повноцінної історичної освіти у радянський період.

Підготовка фахівців за спеціальністю «Документознавство, організація управлінської праці і діловодства у державних закладах» була сконцентрована в Москві, а Україна не мала власної системи освіти за цим напрямом.

Значна кількість нормативно-правових актів, прийнятих в роки незалежності України щодо документаційного забезпечення державного управління, а також розвиток науки документознавства стали чинниками введення спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність». Динаміка процесів розвитку документознавчої освіти в Україні сьогодні характеризується широким спектром профілів вищих навчальних закладів [4].

Забезпечення управлінської діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування характеризується тим, що встановлено правові основи документування, організації роботи з документами та їх зберігання на базі нових інформаційних технологій. Об'єктивні процеси розвитку теорії і практики документно-інформаційних комунікацій, зокрема, диверсифікація поля професійної діяльності фахівців інформаційного профілю, поглиблення процесів диференціації та розвиток наукових дисциплін, об'єктом вивчення яких є документ, насамперед наукової дисципліни «Документознавство», призвели до введення у 90-х роках ХХ ст. у систему вищої освіти України спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», призначеної для підготовки фахівців для системи документно-інформаційних комунікацій. Одним із надзвичайно важливих напрямів диференціації цієї спеціальності вбачається розвиток підготовки

фахівців для сфери державного управління (документознавець-референт органів державного управління і місцевого самоврядування; документознавець-менеджер органів державної влади та управління та ін.). У зв'язку з цим важливо дослідити і узагальнити досвід становлення та розвитку вищої документознавчої освіти, який, за результатами аналізу історичної, педагогічної літератури залишається маловивченим і недостатньо висвітленим у комплексних дослідженнях [4].

Українське документознавство сформувалось як самостійна наука після здобуття нашою державою незалежності. За ці двадцять років побудовано розвинену інфраструктуру документознавства, основними складовими якої є підготовка наукових кадрів, документознавча освіта, система професійних видань, проведення документознавчих форумів.

Аналіз наукової літератури свідчить про наявність теоретико-практичних досліджень з цієї проблеми. Вчені Н. Кушнарєнко, О. Матвієнко, М. Слободяник досліджують питання підготовки фахівців документно-інформаційної сфери. Однак проблеми специфіки професійної освіти майбутніх фахівців документознавчої галузі залишаються недостатньо вивченими [9].

У 1994 році в структурі Держкомархіву України було організовано спеціалізовану наукову установу «Український науково-дослідний інститут архівної справи та документознавства» (УНДІАСД), де розгорнулись дослідження з документознавства і архівознавства. Сьогодні лідерами серед навчальних закладів, що готують фахівців зі спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність», є Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв (НАКККіМ), Київський національний університет культури і мистецтв (КНУКіМ), Харківська державна академія культури (ХДАК), Рівненський державний гуманітарний університет (РДГУ), у яких здійснюється підготовка як студентів, так і аспірантів [11].

В умовах руху до єдиного інформаційного простору майбутній

документознавець під час навчання у вищому навчальному закладі має опанувати вміння професійно управляти інформацією та здійснювати всі види інформаційної діяльності, для чого необхідно не тільки володіти знаннями про сучасні технології подання й оброблення інформації, але й розуміти, які логічні, лінгвістичні, психологічні та соціальні процеси лежать в основі створення та застосування інформації, досконало засвоїти кілька мов. Вимога володіти комунікативними навичками зафіксована в освітньо-кваліфікаційній характеристиці фахівця кваліфікації 2432.1 «Документознавець» [8]. У сучасних умовах підготовка документознавців не може обмежитися механічним засвоєнням певної суми фундаментальних знань, а повинна забезпечити у стінах вищої школи формування важливих комунікативних та інформаційних умінь, які допоможуть адаптуватися у світі комунікацій та знайти вирішення різних професійних та життєвих проблем упродовж життя. Очевидно, що специфіка фаху не допускає механічного перенесення напрацьованого педагогами вищої школи (Д. Годлевська [2], З. Дзюбата [3], М. Ісаєнко [5], В. Кручек [7] та ін.) досвіду формування професійних умінь у фахівців іншого напрямку підготовки та вимагає запровадження інноваційних освітніх технологій, зокрема залучення освітнього потенціалу засобів масової інформації [12].

Важливість якісної організації документно-інформаційного забезпечення управління в ряді підприємств та установ, органах державного управління країни недооцінюється. Підбором інформації, обробкою і оформленням документів сьогодні повинен займатись не фахівець галузі, який приймає важливі управлінські рішення, а спеціально підготовлений для цього інший фахівець – документознавець, інформаційний аналітик.

Спеціалісти вищого рівня професіоналізму у галузі документознавства та інформаційної діяльності – це, найперше, експерти й аналітики, спроможні здійснювати науковий аналіз, оцінку й

синтез інформації поряд з функціями її пошуку, збору, обробки та збереження.

Сьогодні Україна розвивається в контексті становлення інформаційного суспільства. Така ситуація викликає потребу в фахівцях, які б володіли сучасним менталітетом і були здатні усвідомити роль організаційних систем у світі та країні з метою вирішення соціально-економічних проблем. Важливість підготовки таких спеціалістів викликана відповідальністю управлінських рішень: величезним обсягом інформації, яку необхідно опрацювати для ухвалення правильного рішення; відсутністю часу і професійних навичок у керівників, які не володіють багатьма прийомами збору, обробки та аналізу даних [6].

Після здобуття Україною незалежності, потреба у підготовці фахівців спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» викликана необхідністю національно-культурного відродження. Спеціалісти даного напрямку могли б використати свої знання у сфері стратегічного управління для розбудови національної держави, з позиціями на світовому рівні, з позитивним іміджем. Це завдання усвідомлювалося як стратегічне [6].

У Миколаївській філії Київського національного університету культури і мистецтв кафедра документознавства та інформаційних систем здійснює підготовку фахівців за спеціальністю «Документознавство та інформаційна діяльність» з 1997 року. Це сприяє підготовці особистостей, спроможних працювати в установах інформаційної сфери, здатних до ефективної комунікативної взаємодії використовуючи сучасні інформаційні технології.

У 1998 році у Національному університеті «Острозька академія» було розпочато підготовку за новою спеціальністю. В умовах відсутності державного стандарту, кафедра документознавства та інформаційної діяльності випрацювала свій підхід до розуміння змісту підготовки фахівця з документознавства та інформаційної діяльності,

який володіє професійними вміннями щодо стратегічного управління інформацією та всіма видами інформаційної діяльності в сучасному суспільстві з політичних, економічних, соціальних, наукових, міжнародних питань [6].

У Кіровоградському національному технічному університеті професійної майстерності у галузі документознавства та інформаційної діяльності студенти успішно набувають, починаючи з 2007 року. Підготовка фахівців здійснюється відповідно до основних напрямків їх майбутньої діяльності: управлінського, гуманітарно-лінгвістичного, документознавчого, комп'ютерно-технологічного, правознавчого та інформаційно-аналітичного.

У розвитку спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» виділяється три основних етапи: 1) становлення – 1994-2003 роки; 2) уніфікація – 2004-2007, 3) розвиток – з 2008 року. Перший етап характеризується різноманіттям підходів вишів до змісту цієї спеціальності. Ініціатором комплексної спеціальності були викладачі бібліотечного факультету Київського і Харківського вищих навчальних закладів культури, які бачили цю спеціальність як розвиток інформаційної складової спеціальності «бібліотекознавство і бібліографія». Безумовним лідером цього «широкого» підходу до спеціальності стала Харківська державна академія культури, а його найбільш яскравим представником професор Н. М. Кушнарєнко. Класичний для колишнього СРСР погляд на документознавство отримав розвиток у роботах професора С. Г. Кулєшова. Впровадження його концепції в навчальний процес найбільш повним обсягом відбулося в Державній (нині – Національній) академії керівних кадрів культури і мистецтв. Паралельно в цьому виші почала впроваджуватися інформаційна концепція документознавства М. С. Слободяника.

Найважливішим результатом наукової роботи провідних кафедр та спеціалізованого інституту УНДІАСД стало організаційне оформлення

документознавства як самостійної галузі науки. Цей процес отримав логічне завершення в результаті включення наукової спеціальності «Документознавство, архівознавство» до переліку спеціальностей ВАК України. Різноманіття підходів до єдиної спеціальності стало об'єктивною умовою для усвідомлення провідними вишами необхідності уніфікації існуючих підходів шляхом створення стандарту освітньо-кваліфікаційного рівня освіти бакалавр, прийнятого 2004 р. У цьому документі отримала визнання інформаційна концепція підготовки документознавців.

У стандарті виділено п'ять основних блоків дисциплін – загальнонауковий; документознавчо-архівний; інформаційно-аналітичний; комп'ютерно-технологічний; управлінський.

При складанні освітньо-професійної програми були використані не тільки вимоги освітньо-кваліфікаційної характеристики, а й досвід різних вишів, і передусім навчальний план НАКККіМ.

Цей стандарт виконав своє головне завдання – сприяв уніфікації навчального процесу в різних вишах, які готують документознавців. Проте, нові тенденції в розвитку документознавства обумовлюють необхідність удосконалення існуючого стандарту.

Основними чинниками, що впливають на цей процес, є: подальший розвиток теорії документознавства; включення ВАКом України 2007 р. цієї спеціальності не тільки в перелік історичних наук, але і в новий напрям – соціальні комунікації; створення законодавчої бази та технічних умов для розвитку в Україні електронного документообігу. Ці зміни стимулює віднесення документознавства не тільки до теорії і практики управління, але і до інформології та практики інформаційно-аналітичної діяльності. Адекватна відповідь на виклики часу можлива лише на основі розробки нового стандарту освіти.

Предметом діяльності документознавців є управлінські документи, що створюються та використовуються в діяльності органів державної

влади та місцевого самоврядування, документаційні процеси, а також документовані відношення громадян з органами державної влади та місцевого самоврядування. Цей процес, як правило, охоплюється поняттям діловодство, однак останнім часом на нього впливає застосування нових інформаційних технологій, що посилює інформаційні функції діловодних структур в органах державної влади.

Діяльність документознавців у системі вищої освіти спрямована, перш за все, на її документаційне забезпечення в якості розробника та керівника цього процесу. Саме на виконання такої мети спрямовані кваліфікаційні характеристики документознавця, наведені у «Довіднику кваліфікаційних характеристик професій працівників».

Сучасне державне управління є складним інформаційним механізмом, який еволюціонує від концепцій документаційного до концепції інформаційного забезпечення, що диверсифікує діяльність документознавців у цій сфері, змінює контекст діяльності документознавців і обумовлює необхідність розглядати їх як фахівців з інформаційного забезпечення державного управління [4].

З розвитком креативності як найважливішої якості майбутніх фахівців пов'язано широке впровадження у вітчизняну вищу школу популярного за кордоном компетентнісного підходу до організації навчання. Компетентність – це уміння співробітника мобілізувати свої знання та прийняти оптимальне рішення в нестандартній виробничій ситуації. Перехід від знаннево-орієнтованого до компетентнісного підходу передбачає якісно новий рівень сприйняття особистістю дійсності, її готовність до самореалізації на основі системи цінностей полікультурного, толерантного, гуманістичного інформаційного суспільства.

За думкою фахівців, що досліджують цей феномен, компетентнісний підхід – це підхід до визначення цілей, відбору змісту, організації навчального процесу, найефективніших освітніх технологій,

оцінці результатів їх запровадження. Компетентнісний підхід націлений на формування здатності суб'єкта діяти адекватно умовам ситуації в напрямі одержання значущих результатів. У зв'язку з цим основний акцент у навчанні зміщується з засвоєння великих обсягів інформації – на оволодіння навичками критичного й креативного типу мислення, а також здатності й потреби самостійного безперервного навчання протягом всього життя [10].

На основі нового підходу до організації навчального процесу у студентів ВНЗ мають сформуватися як ключові, так і супутні компетенції. Поняття «ключові компетенції» уведено у науковій обіг Міжнародною організацією праці у 1990-х рр. Ці компетенції виявляються в усіх взаємовідносинах особистості зі світом, відбивають духовний світ людини та сенс її діяльності. До них належать пізнавальна, інформаційна, комунікативна, організаційно-технологічна, соціально-психологічна компетенції. Особливість цих компетенцій в тому, що вони не лише відбивають здатність особистості використовувати одержані знання, уміння та навички, але й дають їй змогу обирати найефективніші способи вирішення життєвих ситуацій. Серед супутніх компетенцій найважливішими є економічна, політична, правова, екологічна та ін. компетенції. Вони є основою професійної компетентності майбутнього фахівця, яка виявляється через особистісні можливості випускника ВНЗ, що дозволяють йому самостійно і достатньо ефективно вирішувати виробничі завдання, робити системні узагальнення та висновки, кваліфіковано й раціонально формувати та використовувати необхідну для цього інформаційну базу [10].

Застосування новітніх технологій автоматизованої обробки, систематизації та аналізу інформації для підготовки управлінських рішень, відкритість інформації і постійний доступ до існуючих державних інформаційних систем та інших інформаційних ресурсів передбаченні чинним Законодавством України в контексті розвитку

національної інформаційної мережі Інтернет. Це один із пріоритетних напрямів державної політики в сфері інформатизації, що обумовив нові підходи і до технології державного управління, включаючи його центральні і місцеві органи. Екстраполюючи міжнародні моделі на сучасні завдання розвитку українського суспільства з урахуванням його традиційних цінностей та реального стану, фахівець-документознавець повинен мати високий рівень професійної компетентності для окреслення своїх функціональних повноважень в умовах постійного розширення та ускладнення інформаційно-комунікативних систем [1].

Беручи до уваги постійно зростаючі вимоги до підготовки фахівців нової формації, здатних виконувати якісно нові професійні завдання, науково-педагогічний склад кафедр ВНЗ мають створити такі умови освітнього процесу, які б сприяли з'ясуванню студентами необхідності самостійного надбання та модернізації знань, потреби у саморозвитку та самовдосконаленні. Окрім знань, умінь і навичок майбутній фахівець має виробити у себе такі особистісні якості, що сприяють гуманноціннісному відношенню до оточуючих, творчому підходу до праці, прагненню до побудови нової якості суспільних відносин, подолання таких негативних явищ як нівелювання цінності книги й читання [10].

Професійна підготовка студента ВНЗ має слугувати як особистості, так і суспільству. Система освіти повинна готувати фахівців, які мають активну громадянську позицію, здатні розвивати інтелектуальне суспільство та суспільство знань. Нові підходи до організації професійної підготовки майбутнього фахівця документознавчої галузі необхідно спрямовувати на створення умов саморозвитку, самореалізації, креативності, формування суб'єктності студента, інтелектуалізації його особистості.

Оптимальними умовами формування професійної компетентності майбутніх фахівців є побудова навчального процесу у ВНЗ на основі

реалізації принципу суб'єктності, який на відміну від підходу до особистості студента як до пасивного об'єкта навчання, зорієнтований на забезпечення постійного зворотного зв'язку між викладачем і студентом. При використанні цього принципу професійна підготовка стає суб'єктно-значущою, наповненою для студента особистісним смислом, почуттями, зафіксованими в його суб'єктному досвіді. Саме суб'єктний досвід засвідчує унікальність, неповторність кожної особистості, він є простором, в якому можливі співробітництво, співпраця викладача і студента. Сьогодні необхідно забезпечити рівноправну взаємодію всіх учасників освітнього процесу, щоб кожен мав можливість висловитись і бути почутим [10].

Сучасний стан документознавчої освіти є результатом дії загальних закономірностей її становлення та існування в конкретних соціально-економічних умовах в Україні. Розвиток спеціальності «Документознавство та інформаційна діяльність» на сьогоднішньому етапі відбувається динамічно, охоплює державні та приватні ВНЗ з вираженою тенденцією введення спеціальності у негуманітарних вищих навчальних закладах. Підготовка документознавців для сфери державного управління визначається потребами соціальної практики в галузі здійснення інформаційної діяльності в органах державної влади, характеризується зростанням документознавчої освіти для системи державного управління у кількісному, рівневому та структурно-компонентному відношеннях та одночасно відсутністю науково обґрунтованих моделей та освітньо-професійних програм підготовки фахівців документознавців для роботи в державних інституціях. Зміни у змісті документознавчої освіти відбилися у навчальних планах ВНЗ і об'єктивно характеризується відмовою від дисциплін бібліотечно-бібліографічного та книгознавчого спрямування, що зумовлено логікою розвитку наукової дисципліни «Документознавство».

Перспективи розвитку галузі документознавства та інформаційної діяльності сьогодні визначаються оптимальним поєднанням комплексу фахових знань, вмінь, навичок та високої професійної мобільності спеціалістів. Вирішальне значення тут повинні мати управлінська культура, ініціатива, творчість і активність персоналу, адже значна частина професійних знань отримується під час роботи. Гарантією майбутнього сфери документно-інформаційної діяльності повинно бути раціональне співвідношення можливостей отримання спеціальної освіти та формування професійної компетентності фахівців.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гайсинюк Н. А. Педагогічні засади підготовки документознавців в умовах інформатизації суспільства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук спец. : 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство / Н. А. Гайсинюк. – К., 2003. – 20 с.
2. Годлевська Д. М. Формування комунікативної компетентності майбутніх соціальних працівників в умовах педагогічного університету : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Д. М. Годлевська. – К., 2007. – 21 с.
3. Дзюбата З. І. Модель формування комунікативних умінь майбутніх аграрників у процесі інтеграції навчальних дисциплін у вищих навчальних закладах [Електронний ресурс] / З. І. Дзюбата // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2011. – № 5 – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/Vnadps/2011_5/11dzivnz.pdf.
4. Дубова С. В. Підготовка документознавців для сфери державного управління в Україні (1995-2008 рр.) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. істор. наук : спец. 27.00.02 – документознавство, архівознавство / С. В. Дубова. – К., 2010. – 20 с.
5. Ісаєнко М. М. Формування комунікативних умінь у курсантів вищих закладів освіти МВС : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.03.04 «Теорія і методика професійної освіти» / М. М. Ісаєнко. – О., 2002. – 21 с.
6. Квасюк Л. В. Підготовка фахівців з документознавства та інформаційної діяльності у Національному університеті «Острозька академія» [Електронний ресурс]. – Режим доступу :

- <http://naub.org.ua/?p=778>. – Назва з екрану.
7. Кручек В. А. Формування комунікативних умінь студентів вищих аграрних закладів освіти в процесі вивчення психолого-педагогічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кручек Вікторія Аркадіївна. – К., 2004. – 220 с.
 8. Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) бакалавра [Електронний ресурс] : Діловод – сайт інформаційного спрямування. – Режим доступу : http://dilovod.com.ua/publ/oficijni_materiali/osvitno_kvalifikacijna_kharakteristika_okkh_bakalavra/9-1-0-424. – Назва з екрану.
 9. Романишин Ю. Л. Формування готовності майбутніх документознавців-менеджерів до професійної діяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук спец. : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / Ю. Л. Романишин. – Тернопіль, 2011. – 21 с.
 10. Соляник А. А. Підготовка фахівців для книжкової галузі України: традиції та новації [Електронний ресурс] / А. А. Соляник // Вісник Харківської державної академії культури. – 2011. – Вип. 32. – С. 116-125. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/hak_2011_32_13.pdf
 11. Українське документознавство (1991-2011) : наук.-допом. бібліогр. покажч. / М-во культури України, Нац. парлам. б-ка України; уклад. : М. С. Слободяник, О. А. Політова; наук. ред. та авт. вступ. ст. М. С. Слободяник. – К., 2012. – 176 с.
 12. Янишин О. К. Формування комунікативних умінь майбутніх документознавців засобами медіаосвітніх технологій : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Ольга Каролівна Янишин. – К., 2011. – 274 с.